

EKSAMEN

**2107 Folkedikting og folkekultur
9. mai 2014**

Tid: kl. 9- 14 (5 timer)

Målform: Valgfri

Sidetall: 9 sider inkl. forside og vedlegg

Hjelphemiddel: Ingen

Vedlegg: 7 sider

Merknader: Svar på én av oppgavene.

Eksamensresultata blir gjort kjent på StudentWeb.

Bokmål

Svar på *en* av oppgavene:

1. Gjør greie for særtrekk ved de tre folkediktingssjangrene eventyr, ballade og sagn, gjerne med utgangspunkt i de tre vedlagte tekstene. Gi så en sammenlignende analyse av to av tekstene med vekt på form og tematikk.

Marmælen varsler uvær
Horpa
Dyret i hagjen

eller

2. Gjør greie for den folkediktinga vi gjerne kaller «naturmytisk». Gi gjerne eksempel fra pensum. Sammenlign og drøft framstillingene av møtet med de underjordiske i «Olav Liljekrans» og «Guldhornet».

Nynorsk

Svar på *ei* av oppgåvene

1. Gjer greie for særtrekk ved dei tre folkediktingssjangrane eventyr, ballade og segn, gjerne med utgangspunkt i dei tre vedlagde tekstane. Gje så ein samanliknande analyse av to av tekstane med vekt på form og tematikk.

eller

2. Gjer greie for den folkediktinga vi gjerne kallar «naturmytisk». Gje gjerne eksempel frå pensum. Samanlikn og drøft framstillingane av møtet med dei underjordiske i «Olav Liljekrans» og «Guldhornet».

Vedlagte tekster

Marmælen varsler uvær
Guldhornet
Horpa
Olav Liljekrans
Dyret i hagjen

24. Guldhornet

27. Marmælen varser uvær

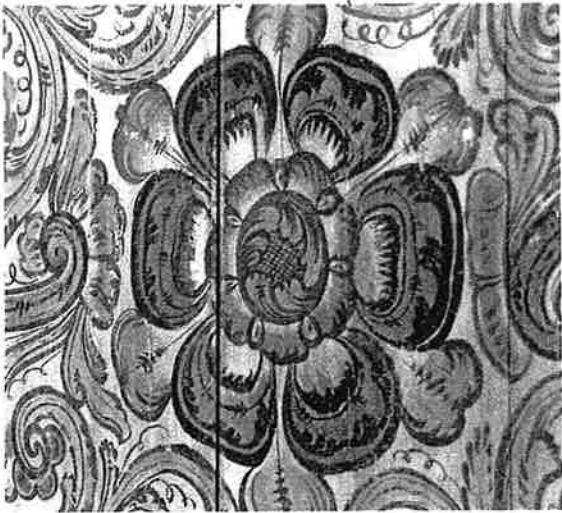
En dag på vårparten rodde en mann fiske i værene. Rett som han satt med djuupsagnet ute, følte han det rykke i snøret, og da han trakk det opp, stod der en marmæl med stortæn på angelbuen og holdt seg i stilling ved å holde tak i snøret. Raskt hoppet den inn i båten, og satte seg på toften. Mannen ble glad, da han visste det var et godt varsel. Og da marmælen begynte å gjenst n, tok han av seg kosten og trakk på den lille hutre av kulde, til han ikke smage det, men blot lade som du drinker og imidlertid slaa Drikkekarret tom! bag Ryggen din, og saa ride hjem med det saa hurtig som du kan.» Drengen red da til Hammeren og raabte og bad om Drikke; saa kom der ud et heelt Følge, og en af dem rakte ham et stort Guldhorn; han tog imod det som om han vilde drikke, men saa lagde han Hornet p a Skulderen og slog bag sig det, som var i Hornet. Derpaa satte han Hesten i Galop hjem, men de Underjordiske fortalte ham og sprang lige smart som Hesten. Til al Lykke gik Veien over en R ekke af Agre; p a dem kunde de ikke komme; og ved Enden af Agrene stod en Kirke; der lod han Hesten sætte ind p a Kirkegaarden i et Spring, men han havde endnu et Stykke hjem, og p a dette Stykke var ingen Agre eller Noget som kunde beskytte ham; han maatte altsaa bliive p a Kirkegaarden, (thi der var han frifor Troldskabet), og saa sad han der p a Hesten lige til det blev Dag. Imidlertid gjorde de Underjordiske saa mange Forsøg p a at faae ham i sin Mag, at han tilsidst blev ganske r  d, og lovede, at hvis han kom vel derfra med Guldhornet, skulde han forære det til denne Kirke, som havde beskyttet ham. Da nu Dagen kom, var han naturligvis fri og kom vel hjem; saa gav han Hornet til Kirken, og der er Folk som have sagt, at de have seet Guldhornet i Kirken, saa stort og vakkert som det er.

Dagen etter var mannen etter ute på sjøen. V r ret var v kert, blikkstille og solskinn, og fisket gikk godt. Rett som det var dukket marmælen opp og henger seg i b  tripen, idet den sier:

R  i land, ro i land, du mann, som kosten gav.
Det buldrer i sjø og b  lger i hav.

Dermed ble den borte i sj enigjen. Men mannen trakk hurtig b  rnskapen inn og tok til årene for   komme tillands. Han ropte til de andre fiskerne, at de også skulle skynde seg, de bare lo og gjorde narr av ham. Knapt var han  land, f r det br  t ut et overhendig uv r. Himmelnen flammet og havet gikk i r k som et veldig skred. Mannen reddet b  de redskapen sin og seg selv, og det kunne han takke marmælen for. De andre fiskerne, som var ute på sjøen sammen med ham, de omkom alle som én.

Ole Tobias Olsen: Norske folkeeventyr og sagn. Kra.a. 1912, s. 7-8.

Syster tala til syster god,

– på sande.

«Me vil oss til sjøarflo.»

– Båra ber'e så vent eit viv frå lande.

«Kva skal me til sjøarflo,
me hev oss ingen klede å två?»

«Me vil två oss kvite,
vera to systrer like.»

«Du må två deg så kvit du vil,
du blir aldri di syster lik.

Om du deg tvådde så kvit som bein,
så får du aldri festarsvein.»

Du må två deg så kvit du kan,
så får du aldri festarmann.»

Den yngre gjeng føre med nedsläge hår,
den eldre gjeng etter med falske råd.

Den yngre sette seg på ein stein,
den eldre skuva ho ut for mein.

Den yngre retter hond frå seg:
«Kjære mi syster, du hjelper meg!»

10

«Ligg du der, og hav du skam,
nå vil eg hava din festarmann!

Ligg du der, og hav du mein,
for eg vil hava din festarsvein!»

Der gjekk to fiskarar frametter med å,
dei såg det liket på grunnen låg.

Dei talu til kvarandre så:
«Skal det liket til kyrkjegård?

Skal det liket til kyrkjegård,
eller skal me gjera ei horpe av?»

«Me vil gjera ei horpe av,
lat oss så gange til bryllaupsgard.»

15

Dei tok hennar ljose kropp,
gjorde av den ein horpestokk.

Dei tok hennar fingrar små,
gjorde stillepinnar av.

Dei tok hennar brysti små,
gjorde horpenoter av.

Dei tok hennar gule hår,
gjorde horpestengjer av.

Og som dei hadde den horpa gjort,
så gjekk dei seg til bryllaupet bort.

Dei sette seg på dørestokk:
«Lyster de høyre ein horpeslåt?»

Horpa slo det fyrste:
«Bruri er mi syster!»

Horpa slo det andre:
«Bruri heiter Anne!»

Horpa slo det tredje:
«Brudgommen var min bele!»

Horpa slo det fjorde:
«Bruri meg forgjorde!»

Opp så sprang dei brukvinner to:
«De fører bort det horpeljod!»

Brudgommen sprang han fram over bord:
«Å lat no horpa hava sitt hjod!»

Horpa slo det femte:
«Brudgommen heiter Svenke!»

Horpa slo det sjette:
«Bror min heiter Vettle!»

Horpa slo det sjette:
«Bort med horpe og horpeslått,
bruri hev så vondt i sitt hovud fått!»

Dei tok den horpa og slo mot golv,
der stod opp ei jomfru både fager og bold.

«Eg talar til brudgommen om eg tør,
du er min kjærast, som du var før!»

Det var ikkje fiskarar, som det var likt,
men det var to englar frå Paradis.

Men bruri fekk så stygt eit mein,
dei grov henne levande under ein stein.

Bruri fekk så stygt eit mord,
– på sande.

Dei grov henne levande ned i jord.
– Båra ber'e så vent eit viv frå lande.

30

20

25

35

25

OLAV LILJEKRANS

10

Vil du ikke danse med meg,
sott og sjukdom skal fylge deg!»

Herr Olav Reid over rjoe,
– med kvitare hond.
Han vil til sitt bryllaup bjoe.
– Så mod rid Olav frå elvo.

Herr Olav Reid seg i otte,
ljosan dagen han totte.

Herr Olav over rjoe Reid,
så Reid han inn i den elveleik.

«Høyrer du Olav Liljekrans,
stig av hesten og trø i dans.

Høyrer du Olav, kom danse med meg,
to bukkeskins støvlar så giev'e eg deg!»

«To bukkeskins støvlar kan eg vel få,
men danse med deg eg ikkje må.

Danse med deg eg ikke må,
i morgon skal mitt bryllaup stå.»

«Vil du heller med elvo bu,
eller vil du sjuk heim flytje di brur?

Vil du heller med elvo vera,
eller vil du sjuk ditt gjestebod gjera?»

Herr Olav han vender sin gangar ned kvist,
så Reid han gjennom den elvelist.

Herr Olav han vender sin gangar ned spore,
så Reid han gjennom den elveloge.

Så fekk han snu sin gangar omkring,
og heimatt Reid han med bleike kinn.

Som han kom seg til borgaled,
der stod hans moder og kvilte seg ved.

15

«Høyr du Olav, kjær sonen min,
kvær'e du så bleike kinn?»

«Det er ikkje underleg at eg er Bleik,
for eg hev vore i elveleik.

Kjære mi moder du hentar meg prest,
kjære mi moder du ver meg nest.

Du hentar meg prest og ver ikkje sein,
rettno er mitt hjarta sprengt.»

«Gud betre meg for deg sonen min,
kva skal me seja til bruri di?»

«Det skal du seja til mi unge brur,
eg gjeng i skogen og veider dyr.»

5

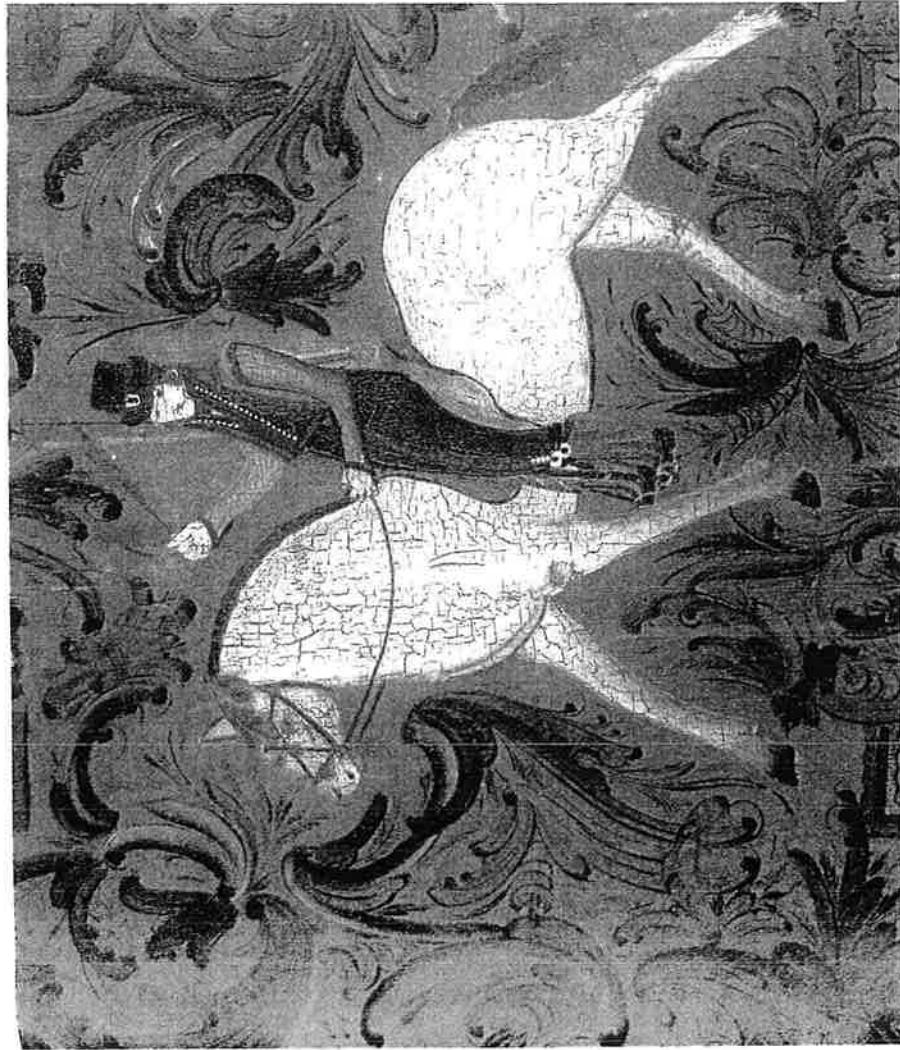
Den unge brur gloste seg bort i ro,
der såg ho herr Olavs sverd, kvar det stod.

Skjeftet sette ho golvtilja mot,
og odden imot hjarterot.

26

Innan dagen den var ljós,
så kom der tre lik av brurehus.

Den eine var Olav, den andre hans móy,
– med kvitare hond.
Den tredje hans moder, av sorgi laut døy.
– Så mod rid Olav frå elvo.

«Herr Olav han er ikkje heime,
han gjeng i skogen og veider.»

«Tykkjer han 'kje meir om si unge brur,
enn han gjeng i skogen og veider dyr?»

Men det kan eg sjå båd' på store og små,
at Olav er ikkje langt ifrå.»

30. Dyret i hagen (AT 425)

Der var ein mann som hadde tri døttar. Den yngste var både godvis og ven; men dei two eldste var våklege. Og vondvise var dei der til, og var so fattege med henne som dei kunde. Kom der friarar, du vil segja, so hadde dei henne av vegien allstødt, sa lensso ingjen fekk set henne; di vart dei feste, dei, båe two; men ho gjekk ufest – der kunde ingen feste den. dei inkje fekk set. Då so brudlaupet skulde standa, og mannen skuldet tilbyen, då var der aldri leid med for mykjen brurestas dei vilde hava: det var løye og sulkje; det var kniplingar og alt det brås dei upp kunde tenkja. Og der var so mykje anna dei var øre etter – alt dei var huga på, skulde han kaupa; dei gnika og bad. Men den yngste sa aldri eit ord. Seinst spurde han, far hennar, um der var inkje eitkvart ho vilde han skulde kaupa. «Aldri nokon ting,» svara ho – «ko barre fyrist du ser noko vene rosur,» sa ho. «Noko vene rosur! Kva vil du med dei!» sa dei og lo so hådleg.

Men der var vandt um rosur i byen; han sprang den eine gata upp og den andre ut; men ingjen hadde rosur. Han laut taka heim og hadde inkje fengje ei einaste ei.

Vegien heldt igjenom store skogar. Då gjordest der på so kaldlegt eit uvêr, og det myrkna av notti, og han vadra seg burt og visstes aldri antel veg eller retting. Seinst gaddde han ei lyse. «Er der eld, er der folk,» tenkte han og før etter lysa. Då kom han innat ein hagle; so fylgde han hagjen og trivila seg fram til han fann ei gardsled. «Er der gardsled, er der gard au,» tenkte han. Men hus var der inkje å sjå, ko'barre ein stall. So sette han besten inn, og der var vatn i troi og høy i eta. Som han gjekk ussa, kom han inn i so overs ven ein hagle, og der var eit tre som var fullt av vene rosur – han hadde aldri set dei so vene; so braut han av nokre og la dei skreppa. Med same gådde han ein liten våning han inkje hadde set fyrr. «Det var då godt; so fær eg legje i nott,» tenkte han og gjekk inn i stoga. Der var skipa upp so greidd: der brann i omnen; der brann ljos på bordet, og der var sett fram mat so varmt at det rauk av han; der hekk turre klædder på veggjen, og sengji var gjord uppum. So turre klædder han seg og sette seg innar med bordet og åt. Han fælt; men han var so kaldleg soften, so laut det våga seg, tenkte han.

Men med det same han hadde ete av, kom der so hejleg stygt eit dyr; han kunde aldri segja for grusti og stygt det var. «Nådige herre,» sa mannen og låg på sine berre kne; «det

var nog gale at eg åt,» sa han.

«Inkje kalle meg nådige herre,» sa dyret; «men kalle meg eit beist, av di eger det styggaste beist her er påjordi,» sa det; «du tarv inkje røddast for du åt; men dei tri rosune du braut av til di yngste dotter, skal kosta ditt liv – unta du vil koma her til att med henne sjov tordagskvelden,» sa dyret. Og det lova mannen.

«Du lyst leggia deg hit i sengji,» sa dyret, «og du kann sova hugleg; «eg vil inkje giera deg vondt,» sa det.

So notta han seg, mannen, og sovna med same tak; men dyret kasta seg ned framfyre sengji og suukka tungt. Då han vakna, stod der varmt mat på bordet, og han åt. So snøgt han hadde so ete, tok han der ifrå, og dyret fylgde ut og synte han vegien.

Heime let han inkje å finna; festarmøyane tok imot brurestasen og var so fjåge. Men då han flidde den yngste rosune, skvatt han i og gret. Hototte so vondt, og spurde kva det var; men han dulde. Man han vart henne inkje kvitt; ho livde og frega og spurde; so laut han ut med det. Så so torsdagjen kom, vilde ho plent fylgia. Han talde henne ifrå so heitt han kunde – han vilde heller missa livet sjav enn at noko skulde ganga henne til; men det var inkje antelrent eller vendt – det laut vera som ho vilde. Men då var systane velfarne, av di då var dei hughelle um at dyret vilde giera ende på henne.

Stoga var fægja upp so virkeleg til dei kom: der brann på åren og sengji var gjord uppum; bordet var skjipa med mat so varmt at det rauk av han, og ljos var kyeikte. So sette dei seg innat; dei hadde fare so langt og var soltna. Då dei hadde ete av, kom dyret slæpande. Ho hadde aldri set so stygt noko ting; ho var so rødd at ho aldri kjende klædine på kroppen; men det helsa so vyrdsleg til henne: «Guafies, skjønhed!» sa det. «Guafies, beist!» svara ho – ho vissste av faren kva namn det helst vilde hava. «De må liggja hit i sengji,» sa det, «og de må sova hugleg, av di eg vil inkje giera dykker vondt,» sa dyret. «Deter då godt me fær legje ihop so me kann røda,» sa ho. So notta dei seg. Men dyret kasta seg ned framfyre sengji og låg sukka heile notti.

Det fyrste der lyste av dagjen, tok mannen ut, og ho var etter plent ei^{le} emo med dyret. Ho hadde so godt som ho kunde få havt det: der var gjestebodskost til kvart einaste mål; ho turfe aldri giera noko ting, barre reika utyver i hagjen. So ven ein hagle hadde ho aldri set; men ho var forstøkt for kaldleg ein

olde

brunn der var; han var so djup at der aldri var botn. Kvar kveld kom dyret og kasta seg ned framfyre sengji og spurde henne: « Vil du vigja med meg og hava meg, » sa det og sukka og gav seg. Men ho var so rædd og aldri fekk fram eit ord. « Her er aldri noko du tarv ræddast fyre, » sa dyret og freda henne det beste det kunde.

So var det eigong ho før utover i huset og glæpte; då gædde ho ein spegel som hekk på veggjen, og der såg ho so vel koss der stod til heime: Systane skulde hava brudlaup då og var på slikt. ovlag; dei var so fjåge, dei dansa og sprang. Men farene var tungtenkt og dap – det var so saknelegt for han sidan ho var buntre. Ho var so huga til å finna han, måtte ho barre for dyret. « No hadde det vore gama vore heime eit lite bil; eg såg det i so ven ein spegel, » sa ho og gret.

« Ság du fleire speglar, » sa dyret.

« Nei, inkje ko ein – måtte eg barre heim! » sa ho.

« Ja, vil du vera stød til å koma her att, » sa dyret; « tridje dags kvelden lyt du koma visst; helles gieng det gale, » sa det. Og det lova ho på berg og urd. Då gav dyret henne tri klædningar, ein koparklædning og ein sylvklaedning og ein gullklaedning; men i gullklaedningjen måtte ho inkje syna seg fyrr systane hadde vore til kyrkja. So fekk ho tri ringar, ein av kopar og ein av sylv og ein av gull. Og fyrist ho skreidde dei inn på armen kunde ho ynskja seg av kor ho vilde, sa dyret. So skreidde ho dei inn på, og med same var ho heime.

Før hennar vart so glad at han tok gråten; han gløynde brudlaupet og alt; han fylgde til det romet ho hadde fyr, og kunde slett inkje vera ifrå henne. Systane letst gråta dei likeins og turka augo; men dei var so vonde at dei mest tok eld.

Då dei åt kveldsmaten, var ho inn so svint og hadde på koparklædningjen; men systane åt seg mest upp på henne; ho var so ven at ho plent skjemde ut for dei. Andre dagjen synte ho seg med sylvklaedningjen; då var der ingjen som kom burinne i hug; dei barre glæpte på henne. Tridje dagjen hadde ho gullklaedningjen. Ho gjordo noko sveivar hittyver tiler; so helsa ho for seg og vilde reisa. Men systane lest vera so ille farne, ho laut plent roa seg den eine dagjen, sa dei og nøyddé på henne – det var det, at då tenkte dei dyret skulde drepa henne. Og so lengje heldt dei det, at ho gav seg til. Men ho hadde vontti seg; ho fekk inkje sovi heile notti.

Det fyrste dagjen braut fram, skreidde ho ringane på armen og ynsktes seg heim til dyret. Ogho gådde aldri åt, so var ho der.

Men då var huset som utdøytt: inkje brann der på åren, inkje brann der ljós og inkje var der mat på bordet, inkje var sengji gjord oppum, og inkje kom dyret um kvelden. So tok ho utover i huset; ho gjekk or rom og i rom og glæpte. Som ho gjekk, gædde ho ein spegel som hekk på veggjen. So glæpte ho i spegelen: då låg der daudt folk allstad kringum, so langt som ho kunde augna. So la ho ut i hagen – der låg dyret, plent som det var daudt, immend brunnen. Då fekk ho slik tregje: « Hev du sytt meg so sårt, då vil eg vigja med deg og hava deg um du var tje gongur styggare! » sa ho og tok det kringum halsen og la inn på og kjyste det. Men då vart dyret til ein prins – den venaste du kunde sjå, og huset til eit slott, og alle dei daude sprang opp att.

Og prinsen fortalte koss alt hadde bore til: der var ei trollkjelling som hadde forgiort både han og slottet og alt hans folk.

Han var av etter far til gienta det første han kunde sleppa laus – « han skal vera her, so me fær set godt til han i alderdomen, » sa han. So drakk dei brudlaup både stift og sterkt, og eg var med og inkje fekk.

So datt de ne a tödd,
so va soga ödd.

Johannes Skar: Gamalt or Sætersdal, Band III, Oslo 1963, s. 26-30.

31. Hvidebjørn Kong Valemon (AT 425)

Saa var der en Gang, som vel kunde være, en Konge. Han hadde to Døtre, som var stygge og siemme, men den tredje var saa ven og blid som klare Dagen, og Kongen og alle var glade i hende. Hun drømte en Gang om en Guldkrans, som var saa delig, at hun aldrig kunde leve, om hun ikke fik den. Men da hun ikke kunde faa den, blev hun sturen og kunde ikke tale for Sorg, og da Kongen fik vide, det var Kransen hun sørgete for, saa sendte han ud en, som var klippet ud ligesom den Kongsdatteren hadde drømt om, og skikkede Bud til Gudsmedene i alle Lande, om de kunde skaffe Mage til den. De arbeidde baade Dåg og Nat; men nogle af Krandsene slængte hun, og andre vilde hun ikke saa meget som se paa. En Gang, som hun var i Skoven, fik hun se en Hvidbjørn, som hadde dø i Krand-